

УДК 37 (091) (477.83/86) «18/19»

Тарас САВШАК,

кандидат педагогічних наук, інспектор з кадрів ДВНЗ

«Дрогобицький коледж нафти і газу»

(Україна, Дрогобич) tarsav12@gmail.com

ІСТОРІЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ГАЛИЦЬКИХ ГІМНАЗИЯХ ВІД СЕРЕДИНИ XIX ст. – ДО ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В АСПЕКТІ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається проблема навчання й виховання учнів україномовних галицьких гімназій під час вивчення історії від середини XIX ст. – до початку Другої світової війни в аспекті національно-мовної освіти. Виокремлено мету, завдання, зміст, форми і методи навчання і виховання.

Мета і завдання навчання та виховання учнів українських гімназій в Галичині того часу полягали у тому, щоб здійснювати виховання не просто знавців історії, а людей і громадян, здатних до розбудови держави; формування національного характеру дитини; утвердження у ньому національних чеснот.

***Ключові слова** історія, виховання, навчання, національний, україномовний, галицькі, гімназії, зміст, форми, методи.*

***Лит.** 17.*

Taras SAVSHAK,

Candidate of Pedagogical Sciences, inspector on staff of the SHEI

«Drohobych College of Oil and Gas»

(Ukraine, Drohobych) tarsav12@gmail.com

HISTORY AS A MEANS OF THE EDUCATIVE STUDYING AT UKRAINIAN GRAMMAR SCHOOLS OF HALYCHYNA DURING THE PERIOD FROM THE MIDDLE OF XIX CENTURY TILL THE BEGINNING OF THE SECOND WORLD WAR IN THE ASPECT OF NATIONAL AND LINGUAL EDUCATION

The problem of students studying and education of Ukrainian grammar schools of Halychyna when studying history during the period from the middle of XIX century till the beginning of the Second World War in the aspect of national and lingual education is revealed in the article. Goal, tasks, content, forms and methods of studying and education are distinguished.

Among the goal and tasks of students' studying and education at Ukrainian grammar schools in Halychyna of that period were such ones as the education of people and citizens capable to build the state but not the education of historians; formation of a

child's national character; establishment of national virtues; development of students' mind and will; education of a nationally identical person, which is modern to historical and cultural circumstances; development of national and state feelings.

These tasks are realized through the content, forms and methods of studying history at Ukrainian grammar schools of Halychyna of the past years.

The content of studying history at Ukrainian grammar schools of Halychyna was full of national spirit and native Ukrainian flavor. It promoted the formation of students' national identity and personal dignity of grammar schools students.

A junior course as it is evident from a detailed list of phenomena specified in the curriculum gives mainly an essay of external events. In the senior classes (V-VIII) the course of history had to be built on the foundation established earlier. Particular attention is paid to the development of the historical way of thinking, to understanding of the causes of phenomena connection.

Students studying and education at Ukrainian grammar schools of the past centuries were carried out by the means of a subject «History». However, there are still some disputable issues for further research. They are connected with the determining of the scope and content of world history and the history of Ukraine courses, the place of local lore and ethnology material in it, the features of lessons and methods of students studying and education, etc.

Keywords: history, education, training, national, a Ukrainian, Galician, grammar, content, forms, methods.

Ref. 17.

Тарас САВШАК,

кандидат педагогических наук, инспектор по кадрам ГВУЗ

«Дрогобычский колледж нефти и газа»

tarsav12@gmail.com

ИСТОРИЯ КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ В УКРАИНСКИХ ГАЛИЦКИХ ГИМНАЗИЯХ ОТ СЕРЕДИНЫ XIX ВЕКА – ДО НАЧАЛА ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ В АСПЕКТЕ НАЦИОНАЛЬНО-ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрывается проблема обучения и воспитания учащихся украиноязычных галицких гимназий при изучении истории от середины XIX в. – до начала Второй мировой войны в аспекте национально-языкового образования. Выделены цели, задачи, содержание, формы и методы обучения и воспитания.

Цели и задачи обучения и воспитания учеников украинских гимназий в Галичине того времени заключались в том, чтобы осуществлять воспитание не просто знатоков истории, а людей и граждан, способных к развитию государства; формирование национального характера ребенка; утверждение в нем национальных качеств.

Ключевые слова: история, воспитание, обучение, национальный, украиноязычный, галицкие, гимназии, содержание, формы, методы.

Лит. 17.

Постановка проблеми. До початку Другої світової війни (до 1939 р.) в Галичині були такі середні школи: гімназії, реальні гімназії, реальні школи. Гімназії мали класичний характер, латинська та грецька мова становили ядро наукового гімназійного плану і займали одну третину наукових годин. У цих гімназіях історія була основним предметом, яка виконувала такі функції, як навчальну, розвивальну та виховну. Якщо навчальна функція розкрита добре, то розвивальна, а особливо виховна функція навчання історії розглянута недостатньо. Для того, щоб бути добре обізнаним із проблемою навчання і виховання учнів засобами предмета «історія» у загальноосвітній школі, треба використати розв'язання цієї проблеми в минулому, адже без знання минулого немає майбутнього. Отже, як бачимо, тема статті є актуальною.

Аналіз досліджень. Проблемою навчання і виховання учнів у школах Галичини займалися Б. Ступарик [12], Т. Завгородня [4], С. Шах [14]. В останні роки цією проблемою зацікавилися дослідник В. Арешонков [1] і такий відомий науковець, як Н. Гупан [3, 90-97]. Його праці висвітлюють загальні підходи до навчання й виховання учнів українських гімназій того часу. Багато уваги розкриттю української гімназійної освіти в Галичині минулих років приділила дослідниця І. Курляк [9, 222]. Нею виконані дослідження щодо навчально-виховного процесу в гімназіях Львівського шкільного округу. Є напрацювання з цієї проблеми й у дослідника Т. Савшака [11].

Метою статті є порушення питань навчання і виховання учнів україномовних галицьких гімназій засобами предмета «історія», що реалізує в єдності змістовний і процесуальний аспекти пізнавального розвитку дітей, їхньої ціннісно-смыслові сфери.

Виклад основного матеріалу. Важливе місце відводилося предмету «історія» в українських галицьких гімназіях від середини ХІХ і до початку Другої світової війни тому, що потрібно було не тільки викладати та вивчати історію як чисту науку, як мету пізнання минулого та сучасного в житті народів, а практичне життя домагається від нього передусім виховного впливу, бачить у ньому успішний виховний засіб. Невідомий автор часопису «Шлях навчання і виховання» 30-х років ХХ століття висловлює таку тезу: «крізь життя для життя», пропонуючи «шукати виховних засобів передовсім у самому житті, але в контексті застереженням – виховне середовище має складатися з таких життєвих явищ, що можуть мати додатковий вплив на розвиток дитини з думкою нашого виховного ідеалу» [15].

Мета і завдання навчання й виховання учнів українських гімназій в Галичині того часу полягали у тому, щоб здійснювати виховання не іс-

ториків, а людей і громадян, здатних до розбудови держави; формування національного характеру дитини; утвердження національних чеснот; розвиток розуму і волі учнів; виховання національно ідентичної людини, відповідної історико-культурним обставинам; розвиток національних і державницьких почуттів.

Ці завдання реалізували через зміст, форми та методи навчання історії в галицьких українськомовних гімназіях минулих часів. Зміст науки історії для українськомовних шкіл Галичини був прийнятий національним духом, рідним українським колоритом і сприяв формуванню в учнів національної самосвідомості й особистої гідності школярів-гімназистів. Від з 1 класу, в програму з історії включено оповідання, перекази, думи тощо, доступні й цікаві для дітей. Вони висвітлювали військові події, життя королів, царів, полководців тощо.

В українських гімназіях Галичини рідну історію вивчали з підручником Б. Барвінського [2, 52], де по-новому розглянуто події, факти, явища української історії. Це значно розширило краєзнавчий аспект предмета і привело до зміцнення національного складника в змісті освіти українських гімназій у Галичині. Із середини XIX століття вивчення історії в Галицьких гімназіях демократизувалося.

Аналіз архівних матеріалів показав, що Міністерство освіти Польщі оголошувало конкурс на краще написання підручників з усіх навчальних предметів, у тому числі й з історії [17]. Молодший курс, як видно з детального переліку явищ, зазначених у програмі, дає переважно нарис зовнішніх подій. Але вже і тут інструкція до програми з історії рекомендує знайомити з важливими фактами внутрішньої політичної історії, з політичним ладом провідних держав, застерігаючи вчителя від абстрактних визначень. Дослідниця О. Цегельська пропонує розглядати науку історію як розвиткові дисципліну: «Наука історія в українських галицьких гімназіях має виступати як посередник розвиваючого навчання» [13, 4-5]. Слушні думки висловлює авторка і щодо виховання: «виховання повинно бути національне. Кожен народ має свої ідеали, про які у вихованні забувати не можна. Хто не любить своєї родини, свого родинного краю, свого народу, той не зможе полюбити людство» [13, 4-11].

У старших класах (V-VIII) курс історії має будуватися на встановленому раніше фундаменті. Особливе увагу зверує на розвиток історичного способу мислення, розуміння причин зв'язку явищ. При цьому сформувати учнів переконання, що доля народу постійно покращується, хоча й поволі, що починання окремих історичних персоналій добрі. Саме завдяки вивченню історії у свідомості учнів створювався цілісний образ складного процесу розвитку людства від найдавніших часів. Я. Кузьмів, дослід-

ник історії та методики її навчання звертав увагу на питання виховання у тогочасній українській гімназії як виховання для потреб нації. Основною умовою ефективного національного виховання автор вважав самопізнання й самовиховання, здійснюване шляхом пізнання власної історії, географії, мистецтва, літератури, мови, економіки, статистики, психології, філософії [8, 191 -194].

У Резолюціях і Постановах Перший український педагогічний конгрес визначив, що «1) ... самостійне навчання учнів історії й географії України, а не тільки в залежності від історії і географії Польщі, є педагогічною необхідністю для культурного розвитку українського народу; 2) ... навчання історії та географії повинно відбуватися в українській мові» [10, 238].

Як бачимо навчання в гімназійних школах намагалися спрямувати на формування учнів українського національного світогляду. Навчання історії рідного краю має дати дитині не тільки почуття приналежності до тієї нації, яка творила цю історію, але й розвинути свідомість про те, що сьогодні далі продовжується ця історія, що вони будуть творцями майбутньої історії. Однак заучування історичних дат, імен полководців, військових походів не вважалося таким що сприятиме формуванню національної самосвідомості учнів. Навчання історії передбачає те, щоб учні пізнали життя народу, його ріст і творчість, його відповідність, духовну структуру, що виявляється в керманічах народу, його історичних подіях і формі правління. А. Ярکا вважає, що «не можна було зводити навчання історії до «механістичного запам'ятовування назв, дат та імен під прикриттям географії, хронології й генеалогії» [16, 211-212].

Під час вивчення історії застосовувалися синхронний і етнографічний методи навчання. Науковці вважають, що вивчення всесвітньої історії потрібно здійснювати етнографічним способом, спираючись на хронологічний підхід. При цьому потрібно було розкрити поділ історії за періодами. Географія як предмет спочатку мала вивчатися перед історією, а пізніше розглядалася паралельно.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, в українській галицькій гімназії минулих століть здійснювалося навчання і виховання учнів засобом предмета історія. Його мета і завдання, зміст, форми і методи спрямовані на виховний характер навчання. Однак для подальшого дослідження залишаються дискусійними проблеми, пов'язані з визначенням обсягу і змісту курсів всесвітньої історії і історії України, місцем краєзнавчого і народознавчого матеріалу в ньому, особливостями уроку та методів навчання дітей тощо. Для розв'язання цих проблем необхідний аналіз, узагальнення та творче осмислення й використання досвіду, нагромадженого за весь період розвитку шкільної освіти України. Саме тому актуалізується

насамперед необхідність переосмислення з позицій сьогодення основних явищ і процесів навчання і виховання в учнів україномовних гімназіях другої половини ХІХ - початку ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арешонков В.Ю. Зміст суспільствознавчої освіти в школах Західної України в 1921-1941 роках/ В.Ю. Арешонков//Scientific bulletin of Chelm; Sektion of pedagogy. – 2014. –№ 1.– С. 47-53.
2. Барвінський Б. В справі підручника рідної історії для 1 класу середніх шкіл / Б. Барвінський. – Львів : Б.В., 1911. – 52 с.
3. Гупан Н.М. Диференціація у змісті шкільних підручників (20-ті– початок 30-х років ХХ століття)/ Н.М. Гупан // Проблеми сучасного підручника: зб. наукових праць/ [ред.. колегія: наук. ред.– О.М. Топузов.– К.:Педагогічна думка, 2012.– Вип. 12.–784с.].
4. Завгородня Т.К. Дидактична думка в Галичині (1919-1939 роки) / Т.К. Загородня.– Міністерство освіти України. Прикарпатський університет ім. В. Стефаника.– Івано-Франківськ: Плай.– 1998.– 143с.
5. Звіт дирекції Львівської академічної гімназії за 1916-1917 н.р. – Львів, 1917.– С.35-36.
6. Копистянський А. Як можна розбудити у молоді живий інтерес до старовинної історії? (Відчит на І засіданню філії «Учительської Громади» в Станіславові) / А. Копистянський. – Станіславів, без року. – 7 с.
7. Копистянський А. Оповідання з історії австрійсько-угорської держави в взаємозв'язку з всесвітньою історією/ А. Копистянський.– Львів: Накладом товариства «Рідна школа», 1912. –396с.
8. Кузьмів Я. Напрямні національного виховання / Я.Кузьмів // Перший український педагогічний конгрес. 1935. – Львів : Рідна школа, 1938. – 252 с.
9. Курляк І.Є. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864-1918pp): монографія.–Львів. 1997.– 222с.
10. Резолюції і постанови Першого українського педагогічного конгресу // Перший український педагогічний конгрес, 1935. – Львів: Накладом товариства «Рідна школа», 1938. – 252 с. – С. 236 – 249.
11. Савшак Т. Особливості змісту і методики навчання історії в українських школах Галичини / Тарас Сашак// Z 40. Zbiór raportów naukowych. «Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka» (29.06.2014 – 30.06.2014) – Warszawa: Wydawca: Sp.z o.o. – «Diamond trading tour», 2014.– 168 str. – Str.31-42.
12. Ступарик Б.М. Національна школа: Витоки становлення. Навчально-методичний посібник / Б.Ступарик. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
13. Цегельська О. Наука історії в школі народній, як середник розвиваючий характер дитини / Олена Цегельська //Шлях навчання і виховання. Педагогічно-методичний додаток до «Учительського слова» Органу Товариства «Взаїмна Поміч Українського Учителства». Рік III.– Львів, червень, 1929.– Ч.6. – С.4-11.

14. Шах С. Львів – місто моєї молодости. Часть III. «Цісарсько-Королівська Академічна Гімназія» / Степан Шах. – Мюнхен: Видавництво «Християнський голос», 1956. – 362 с.

15. Шлях навчання і виховання.–Часопис.– 1931. – № 3 – С.16-19.

16. Ярка А. Зі сучасних напрямків початкового навчання історії / Андрій Ярка // Шлях навчання і виховання. – Часопис.– 1932.– № 6 –С. 211

Архівні документи

17. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАЛ України). Ф. 2. Кураторія Львівського шкільного округу. Од. зб. № 975, арк. 87.

18. ЦДАЛ України. Ф. 129. Львівський Ставропігійський Інститут, 1878-1944. оп. 2. Спр. 1343. Повідомлення про екзамени в школі і дані про успішність учнів. Списки учнів із зазначенням біографічних даних, 1893 р., арк.11.

REFERENCES

1. Areshonkov V.Iu. Zmist suspilstvoznavchoi osvity v shkolakh Zakhidnoi Ukrainy v 1921-1941 rokakh/ V.Iu. Areshonkov//Scitntific bulletin of Chelm; Sektion of pedagogy. – 2014. –№ 1.– С. 47-53.

2. Barvynskiy B. V spravi pidruchnyka ridnoi istorii dlia 1 klasya serednikh shkil / B. Barvynskiy. – Lviv : B.V., 1911. – 52 s.

3. Hupan N.M. Dyferentsiatsiia u zmisty shkilnykh pidruchnykiv (20-ti– pochatok 30-kh rokiv KhKh stolittia)/ N.M. Hupan // Problemy suchasnoho pidruchnyka: zb. naukovykh prats/ [red.. kolehiia: nauk. red.– O.M. Topuzov.– K.:Pedahohichna dumka, 2012.– Vyp. 12.–784s.].

4. Zavorodnia T.K. Dydaktychna dumka v Halychyni (1919-1939 roky) / T.K. Zavorodnia.– Ministerstvo osvity Ukrainy. Prykarpatskyi universytet im.. V. Stefanyka.– Ivano-Frankivsk: Plai.– 1998.– 143s.

5. Zvit dyrektzii Lvivskoi akademichnoi himnazii za 1916-1917 n.r. – Lviv, 1917.– S.35-36.

6. Kopystianskyi A. Yak mozhna rozbudyty u molodizhy zhyvyi interes do starovynnoi istorii? (Vidchyt na I zasidaniu filii «Uchytelskoi Hromady» v Stanislavovi) / A. Kopystianskyi. – Stanislaviv, bez roku. – 7 s.

7. Kopystianskyi A. Opovidannia z istorii avstriisko-uhorskoj derzhavy v vzaiemozviazku z vsesvitnoiu istoriieiu/ A. Kopystianskyi.– Lviv: Nakladom tovarystva «Ridna shkola», 1912. –396s.

8. Kuzmiv Ya. Napriamni natsionalnoho vykhovannia / Ya.Kuzmiv // Pershyi ukraïnskyi pedagogichnyi kongres. 1935. – Lviv : Ridna shkola, 1938. – 252 s.

9. Kurliak I.Ie. Ukraïnska himnaziina osvita u Halychyni (1864-1918rr): monohrafiia.–Lviv. 1997.– 222s.

10. Rezoliutsii i postanovy Pershoho ukraïnskoho pedagogichnoho kongresu // Pershyi ukraïnskyi pedagogichnyi kongres, 1935. – Lviv: Nakladom tovarystva «Ridna shkola», 1938. – 252 s. – S. 236 – 249.

11. Savshak T. Osoblyvosti zmistu i metodyky navchannia istorii v ukraïnskykh shkolakh Halychyny / Taras Sashak// Z 40. Zbiór raportów naukowych. «Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka» (29.06.2014 – 30.06.2014) – Warszawa: Wydawca: Sp.z o.o. – «Diamond trading tour», 2014.– 168 str. – Str.31-42.

12. Stuparyk B.M. Natsionalna shkola: Vytoky stanovlennia. Navchalno-metodychnyi posibnyk / B.Stuparyk. – K.: IZMN, 1998. – 336 s.

13. Tsehelska O. Nauka istorii v shkoli narodnii, yak serednyk rozvyvaiuchy kharakter dytyny / Olena Tsehelska // Shliakh navchannia i vykhovannia. Pedahohichno-metodychnyi dodatok do «Uchytelskoho slova» Orhanu Tovarystva «Vzaimna Pomich Ukrainkoho Uchytelstva». Rik III.– Lviv, cherven,1929.– Ch.6. – S.4-11.

14. Shakh S. Lviv – misto moiei molodosty. Chast III. «Tsisarsko-Korolivska Akademichna Himnaziia» / Stepan Shakh. – Miunkhen: Vydavnytstvo «Khrystyianskyi holos», 1956. – 362 s.

15. Shliakh navchannia i vykhovannia.–Chasopys.– 1931. – № 3 – S.16-19.

16. Iarka A. Zi suchasnykh napriamkiv pochatkovoho navchannia istorii / Andrii Yarka // Shliakh navchannia i vykhovannia. – Chasopys.– 1932.– № 6 –S. 211

Arkhyvni dokumenty

17. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi (dali – TsDIAL Ukrainy). F. 2. Kuratoriia Lvivskoho shkilnoho okruhu. Od. zb. № 975, ark. 87.

18. TsDIAL Ukrainy. F. 129. Lvivskyi Stavropihiiskyi Instytut, 1878-1944. op. 2. Spr. 1343. Povidomlennia pro ekzameny v shkoli i dani pro uspishnist uchniv. Spysky uchniv iz zaznachenniam biohrafichnykh danykh, 1893 r., ark.11.